

Proloog

November 1972

Ilse Grau vond haar nieuwe baan in Gebouw nummer 1 van het uitgestrekte gebouwencomplex van de Stasi aan de Normannenstraße maar niets. Haar was verzekerd dat het een grote eer was om te mogen werken voor de grote baas, kameraad minister Erich Mielke, maar ze was daar zelf nog niet zo van overtuigd.

Vroeg opstaan en de lange rit in een roestige en bonkende tram vond ze niet zo erg, maar ze had er een hekel aan Mielke zijn ontbijt op te dienen. Iets aan hem bezorgde haar koude rillingen. Misschien was het het gerucht dat hij onder Stalin commandant van een doodseskader was geweest, of het beeldje van de oprichter van de Russische geheime dienst dat hij op zijn bureau had staan. Telkens als ze steeds een blik op Mielkes gezicht wierp, had ze het gevoel dat ze een pikdonkere, lege kelderruimte binnengluurde.

Het ontbijt maakte ze klaar volgens de aan de keukenmuur bevestigde instructies.

‘Twee eieren, exact vierehalve minuut gekookt.’

Ilse schikte het dienblad precies zoals dat was voorgeschreven. Servet links naast het ei, mes rechts. Brood, zout en peper net zo, en op een kleiner dienblaadje koffie en melk. ‘Als je dat niet goed doet, mag je voortaan in de kelders de cellenblokken langs om de gevangenschap uit te delen,’ had haar chef gezegd.

Nadat ze zich er nog een keer extra van verzekerd had dat ze de instructies tot op de letter had opgevolgd, zette ze de beide dienbladen op het enige karretje met wieltjes die in de juiste richting wilden draaien en duwde het ding het kleine eindje voor zich uit naar Mielkes kantoor.

'Kommen Sie herein,' blafte hij. Ze haalde diep adem en ging naar binnen.

Hij zat achter een eenvoudig bureau met vier telefoontoestellen erop. De bruine gordijnen achter het bureau waren bijna hetzelfde als die in het kleine appartementje aan de Blaschkoallee dat ze deelde met het gezin van haar zus. Op de vloer lag een rommelig rood tapijt dat vooral ontworpen leek om vuil aan het oog te onttrekken, niet zozeer om de kamer te sieren. Het rook er naar meubelwas, oud zweet en tabak. Mielke hield er kantoor sinds 1957 en op het houten paneel waartegen hij zo nu en dan zijn hoofd liet rusten zat een vlek van zijn vette haar die zich niet meer liet verwijderen.

Hij glimlachte en hief een hand op, maar in zijn ogen was geen enkel lichtje zichtbaar. Ilse had hem nooit lang genoeg aangekeken om het goed waar te nemen, maar ze had foto's gezien. Officieel goedgekeurde foto's. Daarop zag je dat hij een tikje loenste. Erg onaangenaam vond ze dat.

Hij gebaarde haar de dienbladen aan de zijkant op het bureau te zetten, waar het al bezaaid lag met paperassen en documenten van die dag. Eén velletje hield hij in zijn hand, een document dat hem volstrekt koud liet. Een volmacht was het, om twee tieners die onlangs naar West-Berlijn waren gevlucht terug te halen naar Oost-Duitsland, waar hun lange gevangenisstraffen wachtten. Bij de geringste tegenstand moesten ze worden neergeschoten. Hij had hem ondertekend tegen de tijd dat Frau Grau de kamer weer verliet en reikte naar een lepeltje om zijn ei stuk te tikken.

1

Tien maanden eerder

Dinsdagmiddag was het. Tijd voor politiek. Het was de eerste les van Herr Würfel na de kerstvakantie. Hij was op dreef en las vol vuur een speech voor van secretaris-generaal Honecker.

Alex Ostermann bekeek zijn spiegelbeeld in het raam naast zich. Lieve help, wat zag hij er verveeld uit. Hij probeerde zijn gezicht zo te plooiën dat het leek of hij oprecht geïnteresseerd was. Met genoeg zag hij hoe lang zijn haar geworden was. Een flink eind over zijn oren tot op zijn kraag. Hij vroeg zich af hoelang hij het nog kon laten groeien voordat Herr Roth, de rector, een brief met een klacht erover naar zijn ouders zou sturen.

Achter het vensterglas strekte zich een laaghangende grauwe wolkendeken uit en windvlagen joegen dorre bladeren heen en weer over het schoolplein. Het tochtte door het slecht sluitende raam en het was kil. Voor nu was dat wel prettig, het voorkwam dat Alex op zijn tafel in slaap zou sukkelen. Herr Würfel deed vurig zijn best om hen geboeid te houden. Hij droeg Honeckers toespraak voor alsof het een werk van Goethe of van Shakespeare was. Hij strooide met woorden als 'historische missie', 'klassenstrijd' en 'wetenschappelijk onderbouwde doelstellingen'; gevleugelde uitdrukkingen die Alex maar amper begreep.

Alex wou dat hij op zijn kamer was om wat naar muziek te

luisteren of op zijn gitaar te pingelen. Een plastic geval uit Bulgarije was het, dat vervaarlijk kraakte als je 'm inplugde en nooit goed gestemd bleef, maar het had ongeveer de vorm van de gitaar die hij het liefst had gewild: een machtig instrument van chroom, hout en parelmoer, de Gibson Les Paul. Die werd gemaakt in Kalamazoo, Michigan, waar dat dan ook wezen mocht. Dat wist Alex van een gesmokkelde gitaarcatalogus die hij even gretig had verslonden als de andere jongens van school het West-Duitse pornoblaadje dat Nadels neef hem stiekem had toegestopt.

De les politicologie was achtergrondgeluid geworden, als het gezoem van een flikkerende tl-buis.

Het geluid stokte. En een geluid dat plotseling stopt hoor je altijd.

‘Ostermann, waar heb ik het zojuist over gehad?’ vroeg Herr Würfel.

Alex had geen flauw idee.

‘Het spijt me, meneer,’ zei hij. ‘Ik was even de draad van uw verhaal kwijt.’

De rest van de klas gniffelde. Würfel wendde zich tot Nadel. ‘Secretaris-generaal Honecker, meneer. Hij zei dat de wijsheid van de arbeidersklasse de leidraad is voor het beleid van de Socialistische Eenheidspartij.’

Würfel glimlachte. Trots. Nadel was een van zijn allerbeste leerlingen. Hij stond op de lijst als een mogelijke kandidaat voor de Stasi, het ministerie voor Staatsveiligheid. Je kon niet solliciteren naar een positie op dat departement. Würfel had Nadels naam vorige week doorgegeven. Hij hoopte maar dat het incident met dat pornoblaadje door de vingers gezien zou worden. Kijken naar blote vrouwen was per slot van rekening niet het ergst denkbare vergrijp.

‘Ostermann,’ verzuchtte Würfel, ‘vervelen wij je? Wellicht zou

je ons dan willen vertellen wat de betekenis ook weer is van de symbolen op onze nationale vlag?’

Die kon Alex wel dromen. Hij ging rechtop zitten en deed zijn best enthousiast te klinken. ‘De hamer staat voor de arbeiders, Herr Würfel, de korenhalmen voor de boeren en de passer voor de intellectuelen.’

‘En welke daarvan is op jou van toepassing?’ gnuifde Würfel. ‘Ik zie op die vlag nergens een gitaar.’

De klas lachte slijmerig, alsof het op commando was. Alex lachte vrolijk mee. Hij peinsde er niet over zich door Würfel in een hoek te laten zetten.

Würfel slaakte een zucht en richtte zich tot de klas. ‘Wel, wie van jullie kan mij zeggen waarom de Duitse Democratische Republiek niet meer dan één politieke partij nodig heeft?’

Een woud van handen schoot de lucht in en hij wees een meisje aan dat bijna vooraan zat. ‘Omdat de arbeidersklasse de macht heeft, is er geen sociale of politieke basis voor oppositie,’ antwoordde ze foutloos.

De les liep ten einde en Würfel zette een plaat voor hen op, een verzameling marsmuziek van de kapel van het ministerie voor Staatsveiligheid. Alex ving een glimp van de hoes op. Hij had de ziekelijke pastelblauwe kleur die je op de meeste Trabantjes en op deuren en hekwerk van overheidsgebouwen zag. De kapel stond stijf en formeel op de foto. Dit is het soort muziek dat ik zal moeten spelen als ik naar de hel ga, dacht hij.

Alex fietste altijd naar school, maar had kort geleden besloten te gaan lopen. Hij had een oogje op een nieuwe leerling in zijn klas, een fijngebouwd, donkerharig meisje dat Sophie Kirsch heette. Ze woonde bij hem in de buurt, en liep ook naar school. Alex hoopte op een ontmoeting.

Die middag, op de terugweg, had hij geluk. ‘Hé, Alex!’ hoorde hij een stem achter zich. ‘Wacht op mij!’ Ze pasten het tempo en het ritme van hun stappen aan elkaar aan.

Het was Sophie die het wat ongemakkelijke stilzwijgen verbrak.

‘Herr Würfel probeerde je een figuur te laten slaan, zeg. Nou, dat is hem niet gelukt!’

Alex kreeg er een kleur van. ‘Ik stel hem nogal teleur, volgens mij,’ lachte hij.

‘Een teleurstelling voor ons allen ben je,’ zei ze met een knipoog. Ze liet het volume van haar stem dalen tot een gefluister en begon hun leraar na te doen. ‘Want wie zou er nou niet warmlopen voor de wetenschappelijk gefundeerde beginselen van de Socialistische Eenheidspartij? Nooit zijn die uit mijn gedachten, geen moment.’

Alex grinnikte. Het was een heel ongepaste opmerking en hij voelde zich geveleid door de manier waarop ze hem in vertrouwen nam. Alleen met zijn zus en zijn allerbeste vrienden praatte hij weleens zo.

Alex zocht naar iets wat hij zeggen kon. ‘Hoe vind je Berlijn?’ Ze was kort voor de kerstvakantie in zijn klas verschenen. Hij had gehoord dat zij en haar familie vanuit Magdeburg naar Oost-Berlijn waren verhuisd.

‘Ik ben blij dat we hier zijn, denk ik,’ zei ze. ‘Magdeburg is in de oorlog door de Britten aan puin gebombardeerd. Het is er nog altijd een slagveld. Meer nog dan Berlijn. Hier is zo veel van de stad gespaard gebleven dat het een stuk minder opvalt.’

Alex vroeg waarom ze verhuisd waren.

‘Mijn ouders geven allebei les aan de Humboldt Universität. Politicologie. Net als Herr Würfel! Ik vermoed dat ze heel goed met elkaar overweg zouden kunnen. En mijn groot-

moeder woont hier. Nu ze wat ouder wordt, willen ze dicht-
ter in haar buurt zijn, ook om mijn tante Rosemarie te helpen
met de verzorging.'

Even zweeg ze. 'Berlijn bevalt me wel, maar het is gek om
in een nieuwe stad te zijn zonder je oude vrienden om je
heen,' zei ze toen.

Het gesprek kwam op muziek. Sophie speelde cello en had
zich aangemeld voor het schoolorkest. 'Misschien dat ik daar
een paar vrienden maak,' zei ze. Ze vertelde hem hoe ze ge-
noot van de stukken die ze daar speelden, in het bijzonder
die van de Duitse componisten – Bach, Mozart. 'Zo elegant.
Het past zo prachtig in elkaar allemaal. Daar zijn wij goed
in, vind je niet?' Ze liet haar stem dalen. 'Maar ik hou ook
van rock.'

'En daar zijn we dan weer een stuk minder goed in,' lachte
Alex. 'Maar ik doe mijn best. Ik speel een beetje gitaar met
een paar vrienden.'

Ze lachte, maar beiden leek het wijs er verder maar niet
te veel over te zeggen. Luisteren naar westerse rockmuziek
mocht niet, laat staan het spelen. Maar Alex vond het heerlijk
dat ze het er met hem over gehad had.

Bij de ingang van Treptower Park, waar ze op hun wande-
ling naar huis doorheen moesten, hield Sophie stil om twee
paarden te aaien, die voor een houten kolenwagen gespan-
nen waren. Alex kreeg een impulsief idee. 'Kom mee, dit
moet je zien.' Hij nam haar mee naar het enorme oorlogsmo-
nument van de Sovjets dat midden in het park stond en wees
naar een van de stenen friezen.

Een groepje Sovjetsoldaten die allemaal oorlogsdecoraties
droegen stond keurig in het gelid voor een feestelijke pa-
rade. Een van hen lag geknield voor een Sovjetvlag die hij
ophield en kuste.

‘Hier,’ fluisterde Alex, Sophie wijzend waar ze kijken moest. ‘Het lijkt net of hij zijn neus erin snuit.’

Ze schaterde het uit en Alex voelde haar hand op zijn schouder. ‘We kunnen maar beter gaan,’ zei ze, met een scheef oog op de Sovjetsoldaat die aan de andere kant van het pad op wacht stond, ‘voordat Iwan daar ons aan zijn bajonet rijgt.’

Ze liepen door, op huis aan. ‘Mijn grootmoeder heeft altijd een hekel aan dat monument gehad,’ zei Alex. ‘Het hele ding is volgens haar niets anders dan één grote middelvinger van de Sovjets in de richting van de Berlijners. “Wij zijn jullie overwinnaars! Zie hoe geweldig wij zijn!”’

Sophies mond viel open. ‘Zegt ze dat?’

‘Letterlijk,’ knikte Alex. ‘Ze heeft ’t niet zo op de Russen.’

Sophie merkte zijn aarzeling om er meer over te vertellen en respecteerde dat. Zelfs als je onder vrienden was wist je maar nooit wat er van je woorden verder kwam. Maar ook zij had plezier in de manier waarop hij haar in vertrouwen genomen had.

‘Iemand moet ons toch tegen de Yanks beschermen,’ schokschouderde ze. ‘Ons behoeden voor rockmuziek en een fatsoenlijke spijkerbroek.’

Alex voelde dat Sophie Kirsch te vertrouwen was. Hij wist zeker dat ze niet het spelletje met hem meespeelde om hem te verleiden dingen te zeggen waar hij problemen mee kon krijgen als de Stasi er lucht van kreeg.

De zon was inmiddels bijna onder en de kilte van de winter drong door hun jassen. ‘Kom, laten we zorgen dat we thuis zijn voor het gaat regenen,’ zei Alex.

Op de stoep voor het appartement waar Sophie woonde zei ze: ‘Emmy, uit onze klas, weet je wie ik bedoel?’ Alex knikte. ‘Zij heeft me uitgenodigd voor haar feestje komende vrijdag.’

Ga jij ook? In de Greifwalderstraße is het, waar dat dan ook wezen mag.'

'Ja, ze heeft mij ook gevraagd,' knikte Alex, zo nonchalant mogelijk. Hij had gehoord dat het meisjes afschrikte als je te gretig overkwam. Hij voelde zijn hart sneller kloppen. 'Zal ik je komen halen?'

'Ja, graag. Het is prettig om samen met iemand te gaan. Om een uur of zeven, goed? Dan kun je mijn vader en moeder ook even ontmoeten. Da's leuk voor jullie allemaal!'

Ze was verdwenen nog voordat hij iets zeggen kon.

Alex liep de zes verdiepingen omhoog naar het appartement waar hij woonde en dacht na over die laatste opmerking. Het had geklonken alsof Sophies ouders fanatieke partijleden waren. Maar dat waren zijn ouders ook. Daar moest hij zich dus misschien niet al te druk om maken.

'*Guten Abend!*' riep hij, terwijl hij de hal binnenstapte die was volgestouwd met jassen, schoenen en boeken. Hij kreeg geen respons. Alex was verknocht aan het oude appartement. Om te beginnen had het drie slaapkamers, wat betekende dat hijzelf en zijn zus Geli elk een eigen kamer hadden. De meesten van zijn vrienden moesten hun slaapkamer delen. En het had hoge plafonds, waardoor de kamers nog groter leken. Alex vroeg zich af wie zijn vader aan zijn jasje had getrokken om zo'n plekje geregeld te krijgen. Omgekocht had hij niemand. Dat was niets voor Frank Ostermann. Maar hij was wel een trouw bezoeker van partijbijeenkomsten en congressen. En hij beschikte over alle juiste connecties.

Alex schonk zich een glas melk in, besmeerde een plak roggebrood met bosbessenjam en ging naar zijn kamer om zijn huiswerk te maken. Zijn docent Kunst had hem opdracht gegeven een huis of appartement voor de Deutsche Demokratische Republik (DDR) van de toekomst te ontwerpen.

Alex werkte er een uur aan, voor hij werd afgeleid. Zijn kamer beviel hem niet meer zo. Hij was te oud voor het Sandmann-poppetje daar op de boekenplank, maar hij kon

zich er niet toe zetten om het weg te gooien. Als kind had hij de tv-serie geweldig gevonden. Hij had de avonturen van het mannetje met de witte baard en het rode kostuum – die vaak iets met een ruimtereis te maken hadden – altijd ademloos gevolgd. Als jochie van tien wist hij zeker dat hij kosmonaut zou worden. Dat had hem heel wat spannender geleken dan de andere mogelijkheden: een loopbaan als trambestuurder of werktuigbouwkundige bij een elektriciteitscentrale of iets dergelijks.

Op het raam zaten resten van stickers die hij er niet helemaal af had gekregen: *Wattfraß*, het energiemonstertje dat de mensen voorhield geen energie te verspillen; *Rumpelmann*, de milieumeneer die hen op het belang van hergebruik wees. Als kind had Alex het leuke stripfiguren gevonden, maar hij was er inmiddels sceptischer over. Ook als het ging om de verhalen over Marx en Lenin die hij op school te horen kreeg. Het kwam allemaal op hetzelfde neer: een overheid die probeerde controle te houden over alles wat mensen deden.

Over veel dingen die hij eerder altijd als normaal had geaccepteerd was hij de laatste tijd anders gaan denken. Dat was begonnen met hun auto. Iedereen had altijd de mond vol over hoe geweldig de Trabi – de Trabant – was. Hoe dat ding liet zien dat er toch echt niets boven het communisme ging. Dat iedereen er uiteindelijk eentje zou hebben en dat ze zo robuust en betrouwbaar waren. Maar hij had zijn vader net iets te vaak onder de motorkap zien rommelen, op zoek naar een of ander defect aan de motor...

Alex' overpeinzingen werden afgebroken toen de voordeur openging. Hij hoorde zijn zus, Geli, hallo roepen en liep de hal in om haar te begroeten.

Ze keek stuurs. 'Hoe was het op school?' informeerde Alex.

Ze blies wat adem tussen haar lippen door. ‘Niet best.’ Alex vond het vervelend Geli ongelukkig te zien. Ze was twee jaar ouder dan hij, maar toch had hij altijd het gevoel dat hij haar een beetje beschermen moest.

Geli had een vriendelijk gezicht, steil bruin haar dat tot op haar schouders viel en een recht afgeknipte pony die precies gelijk liep met haar wenkbrauwen. Je zou denken dat ze een verpleegster of een theologiestudente was. Anders dan de meeste meisjes op haar opleiding fotografie was ze niet erg modebewust. Het liefst droeg ze eenvoudige zwarte kleren en een gewone zwarte wollen jas met een zilveren broche op de kraag. Niet het soort kleren waarmee je opviel.

Hij zette koffie voor haar en ze vertelde wat er gebeurd was. ‘Ken je Herr Lang nog, mijn mentor fotografie?’

Alex knikte. Hij had hem een keer ontmoet en gewenst dat hij zulke leraren had.

‘Die is dus weg. Zonder enige verklaring. Maar ik denk dat ik ’t wel weet. Hij heeft ons uitgedaagd om met ons werk meer te experimenteren. “Stap uit de cultuur van het socialistische realisme,” zei hij. “Niet alle kunst hoeft het communisme te verheerlijken.” Nou, dat heeft niet lang geduurd. Tijdens de vakantie hebben ze hem geloosd.’

‘Da’s balen,’ zei Alex. ‘En wie heb je nu als mentor?’

‘Geen idee,’ zei Geli. ‘Dat horen we morgen.’

Opnieuw ging de voordeur open omdat hun ouders, Frank en Gretchen, tegelijk thuishkwamen. De ruimte vulde zich met de geur van alcohol en tabak en Alex vermoedde dat ze na hun werk in het buurtcafé bij een bijeenkomst van het huurderscomité waren geweest.

Gretchen had donkerblond haar en een vrij streng voorkomen. Dat kwam door jarenlang lesgeven op een technische

school in Adlershof, eentje waarvan ze blij was dat Alex en Geli er nooit op gezeten hadden.

Frank was een rijzige en knappe man met ravenzwart haar en een intense, wat geheimzinnige uitstraling. Hij was elektrotechnicus – tv's, radio's, telefooncentrales... niemand in de werkplaats waar hij werkte wist meer van transistors, circuits, buizen en collectoren dan hij.

Frank werd altijd een tikje vrolijker als hij wat dronk. Hij woelde door Alex' haar. 'Je moet nodig naar de kapper, kerel,' zei hij glimlachend. 'Herr Roth zei gisteren op de partijbijeenkoms al dat jij eruit begint te zien als een nozem.'

Dat ontlokte Alex een glimlach. Hij was helemaal geen nozem. Voor de mensen van Franks generatie waren nozems de lui die bushokjes vernielden en op straat vechtpartijen uitlokten met supporters van een rivaliserende voetbalclub. Die lui zouden Alex een hippie noemen.

'De boel moet aan kant,' zei Gretchen op een toon die geen tegenspraak duldde. 'Oma komt zo op de koffie.'

Oma Ostermann was een forse en imposante verschijning. Alles aan haar golfde, zelfs de bolle vilten hoed die boven haar ronde, gerimpelde gezicht deinde.

Alex en Geli hadden een zwak voor hun grootmoeder. Ze mopperde weliswaar altijd over hun onverzorgde uiterlijk, maar ze had ook altijd heerlijke chocoladeflikken bij zich die ze meebracht van haar trips naar West-Berlijn. Veel beter dan de brokken chocolade die ze zelf krijgen konden en die smaakten of ze van reuzel waren gemaakt.

De autoriteiten vonden het best dat ouderen naar de andere kant van de Muur reisden. Ze vonden het zelfs niet erg als ouderen er bleven. Het waren de jongeren, de arbeidskrachten, die niet naar het Westen mochten.

Een luid geklop op de deur kondigde grootmoeders komst

aan. Hijgend en blazend stond ze bij te komen van de klim. ‘Verdorie’ sprak ze. ‘Waarom wonen jullie niet in een gewoon huis?’

Ze beende de woonkamer binnen, knalde een pak West-Duitse koffie op de eettafel en blafte dat iemand de gordijnen dicht moest doen, zodat ze niet hoefde aan te kijken tegen het Sovjetoorlogsmonument dat vanuit de woonkamer zichtbaar was.

Ze wendde zich tot Alex, zoals ze steevast deed wanneer ze kwam, en trok aan zijn haar. ‘Nog steeds van die meisjeslokken, zie ik! En nog altijd geen vriendinnetje, neem ik aan. In elk geval zo niet!’

Alex lachte, niet van plan te happen.

Toen vroeg ze Geli: ‘En hoe is het met Jan Karl?’

Jan Karl was Geli’s vriendje. Frank en Gretchen mochten hem wel. Hij was projectleider in de machinewerktuigbouw in Oost-Berlijn. Geli was bij de keuze van eerdere vriendjes een stuk roekelozer geweest, zeker een paar jaar geleden toen ze een vriendje had dat anti-Stasipamfletten drukte op een speelgoedpersje. Gelukkig hadden de autoriteiten Geli destijds met rust gelaten. Het was haar zelfs gelukt om een plek op de plaatselijke Oberschule te bemachtigen om een voorbereidende studie voor een technische opleiding te doen.

Geli glimlachte en liet grootmoeder weten dat het met Jan Karl goed ging. Toch had ze de laatste tijd zo haar twijfels. Zeker sinds hij de gewoonte had ontwikkeld om haar fotograferen ‘die aardige hobby van je’ te noemen.

Na het eten besloten Frank en Gretchen de wekelijkse uitzending van *Star Trek* op de westerse zender over te slaan en in plaats daarvan naar de Oost-Duitse tv te kijken. Ze hadden de speciale nieuwjaarsuitzending van eerder die week

gemist en die werd herhaald. *Ein Kessel Bunt*es – een Bonte Ketel – was de titel. ‘Een ketel vol kolder, zul je bedoelen,’ mompelde grootmoeder binnensmonds. Ze had een hekel aan dat soort dingen. Alex en Geli wisselden een snelle blik ven verstandhouding. Dit was een poging van hun ouders om oma wat sneller de deur uit te krijgen.

Voorafgaand aan het programma werd er reclame gemaakt voor de Wartburg, het meer aantrekkelijke Oost-Duitse alternatief voor de Trabi.

‘Kunnen we niet zo eentje krijgen, pap?’ vroeg Alex. ‘Die geeft misschien minder problemen!’

Frank moest lachen. ‘Een Wartburg... Daar moet je tien, vijftien jaar op wachten.’

De reclamefilm prees onverdroten de voordelen van het voertuig aan. ‘... en voldoende plaats in de kofferruimte voor zevenenvijftig voetballen.’

‘Wat moet iemand met zevenenvijftig voetballen?’ vroeg Alex. Grootmoeder gniffelde en gaf hem met haar elleboog een por in zijn ribben.

*Ein Kessel Bunt*es begon met de soort muziek die halverwege de jaren zestig populair was, een arrangement voor een bigband met een rock 'n roll beat eronder. Daarna kwamen er danseressen met hoge hoeden en glimmende jasjes en netkousen en rijglaarzen die er sexy uit moesten zien. Ze begonnen in formatie rond te hupsen en zongen over ‘starting something’. De manier waarop ze met de camera flirten wekte de indruk dat het om een liefdesverhaal ging, maar als je goed luisterde hadden ze het over een beter leven beginnen in de DDR. De beelden uit de studio vloeiden over in beelden van hetzelfde dansgezelschap in de Alexanderplatz, het grote betonnen winkelcentrum, met de televisietoren op de achtergrond.

‘En daar zijn we maar wat trots op, niet?’ schamperde Alex. Zijn ouders negeerden hem.

Alex had een hekel aan die toren. Een enorme zilveren bal, op een ranke stam gespietst. Vorig jaar was het geheel geopend, en bejubeld als het levende bewijs dat de DDR in technologisch opzicht niets onderdeed voor welk kapitalistisch land dan ook. Er was geen ontsnappen aan. Het ding was overal in de stad, oost en west, zichtbaar. Alex vond het een monsterlijk groot boos oog.

Oma Ostermann begreep hem wel. Ze schaterde. ‘Zelfs daar hebben ze weinig van gebakken. De onderkant is net de schoorsteen van een chemische fabriek en de bovenkant is van een elektriciteitscentrale gejat, als je ’t mij vraagt.’

Frank en Gretchen schoven wat ongemakkelijk op de bank heen en weer. Grootmoeder stookte het vuurtje nog wat op. ‘En dan dat kruis dat je kunt zien als de zon ondergaat. Lieve help...’

Het gevaarte had een ontwerpfout waardoor er, als het licht van de laaghangende avondzon erin viel, op de bol een reflectie te zien was die de vorm van een kruis had. Er werd gezegd dat de architect erom naar de gevangenis gestuurd was. Alex vroeg zich af of de man het expres gedaan had of dat het om een ongelukkig toeval ging.

‘Wilt u dat Alex met u meeloopt naar huis, moeder?’ vroeg Frank.

‘*Nein, danke,*’ zei ze met een glimlach. ‘Alex is een spriet. Als het erop aankomt, moet ik die jongen nog beschermen ook.’ Ze stond op.

‘Ik ga toch mee,’ zei Alex. Hij had schoon genoeg van *Ein Kessel Buntes* en wilde graag zijn benen strekken.

‘Zo erg zijn die Russen toch niet?’ vroeg hij terwijl ze langs de rand van het park wandelden. Het helverlichte monument

schitterde tussen de kale bomen door. ‘Zij hebben immers de nazi’s verslagen?’

‘Zij hebben ons land geplunderd,’ antwoordde zijn grootmoeder. ‘Hele fabrieken. Het staal en de bielzen van de spoorwegen. Onze beste wetenschappers... en onze soldaten. Toen jouw grootvader uit het Russische krijgsgevangenenkamp terugkeerde was hij vel over been. Je kende hem bijna niet terug. Dat hij jong is gestorven, is geen wonder.’

Alex hield van de manier waarop zijn grootmoeder zei wat ze dacht. Toen ze alleen waren, vertelde ze minachtend hoezeer de DDR haar aan het Derde Rijk deed denken. ‘Ze denken dat er een verschil is als van dag en nacht,’ sneerde ze. ‘Maar moet je hen eens zien. De Freie Deutsche Jugend (FDJ), net de Hitlerjugend; de Stasi, net de Gestapo; Bautzen, net Dachau. Als ze die Muur niet gebouwd hadden waardoor er niemand meer uit kan, was er in dit land geen kip meer geweest, behalve de Stasi en een handjevol andere *Dummköpfe*. Pas jij maar op, jongeman, dat ze geen belangstelling voor je gaan koesteren.’

Zijn grootmoeder was ernstiger dan anders, viel Alex op. Anders dan onder de nazi’s werd je niet gedwongen om iets te doen. Je hoefde bijvoorbeeld niet naar de FDJ als je dat niet wilde, al wist iedereen dat je niet vooruitkwam in het leven als je dat niet deed. Ook als je geen lid was geweest, kreeg je na school gewoon een baan – iedereen in de DDR had werk – maar dan moest je denken aan iets als tweede bediende in een winkel voor kolenschoppen of bewaker van de bezemkast, in plaats van coördinator van bouwprojecten in het stedelijke gebied rond Leipzig, bijvoorbeeld.

Alex liep terug naar huis in de hoop nog een laatste stukje van *Star Trek* te kunnen zien, maar dat viel tegen. Zijn ouders waren naar secretaris-generaal Honecker aan het luiste-

ren die een toespraak hield over hoe de DDR ieder jaar vierhonderdduizend huizen uit de grond stampte en dat rond 1990 ieder DDR-gezin een eigen woning zou hebben.

Alex had het helemaal niet op kameraad Honecker. Een nare, opgeblazen oom was het. Het type dat je op je hoofd klopte, te hard sprak en nooit echt luisterde naar wat jij te zeggen had. Je kon zien dat hij rook naar mottenballen en naar die hoesttabletten die smaakten alsof ze van asfalt gemaakt waren, vond Alex.